

De strategie van het politiserend vormingswerk (André Mommen) Een marxistische analyse.

Mommen is voor Vlaanderen geen onbekende meer. Zijn vele artikelen over de arbeidersbeweging zijn ruim gekend en naar de boekvorm van zijn proefschrift omtrent het reformisme in de B.W.P. wordt allang uitgekeken. Doch niet alleen op dit terrein wist Mommen enige bekendheid te genieten. Vanuit zijn praktijkervaring in het Nederlandse vormingswerk ontwikkelde hij een reeks geschriften over politiserend vormingswerk. Strategieën en visies waarmee hij bij een reeks vormingsorganisaties in Vlaanderen aansluiting vond (o.a. Elcker-Ik, Masereelfonds). Het artikel "Ontwerp voor een marxistische vormingstheorie"(1) dat reeds in 1974 verscheen, werd dan ook gretig gebruikt bij allerhande discussies en verdiepingen. Van daaruit ontwikkelde hij nieuwe bijdragen waarvan zijn kritiek op het principe van het exemplarische leren van O. Negt duidelijk impact had op de denkwereld van vele vormingswerkers.

Het zopas verschenen werk "De strategie van het politiserend vormingswerk" is dan ook zowat de neerslag van zijn praktijkervaring, zijn denkkader en zijn kritiek op Negt. Die tweezijdige invalshoek van Mommen, nl. zijn historisch werk en zijn vormingswerk vormen precies de originele visie. Politiserend vormingswerk wordt niet los gedefinieerd van de totale geschiedenis der arbeidersbeweging. Hierin wijst Mommen op drie stadia :

- 1) Het ontstaan van de arbeidersbeweging (1848-1890) waarbij de eerste banden met het vormingswerk enerzijds te situeren zijn in de algemene strijd voor een beter onderwijssysteem, en daarnaast te vinden zijn bij de eerste groepen van vakarbeiders en bij de vrijdenkers.
- 2) Opkomst van de moderne arbeidersbeweging (1890-1940). Vormingswerk is hier verbonden met de vormingsinstanties van politieke partijen en vakbonden. Waarbij de scholing van militanten voorop stond. Belangrijk hierbij is dat de groep der vakarbeiders doorbroken wordt en men zich gaat oriënteren op alle arbeiders, in een poging om organische intellektuelen (2) te vormen. De Centrale voor Arbeidersopvoeding van Hendrik de Man situeert zich hier : men vertrekt niet met de doelstelling algemene vorming te geven, maar oriënteert zich duidelijk op het klassebewustzijn.
- 3) Fase van het monopoliekapitalisme (na 1945). Hier ontwikkelt zich een nieuwe dimensie binnen het politiserend vormingswerk. Vanuit de steeds groter wordende impact van het kapitalisme op steeds meer maatschappelijke sectoren, alsook door de snelle groei van de niet-repressieve staatsapparaten worden er nieuwe accenten gelegd. Deze niet-repressieve staatsapparaten vormen het toneel en de inzet van de klassenstrijd, waardoor heel wat welzijns- en vormingswerkers nauwer verbonden worden met het geheel der arbeidersbeweging.

Dit kort historisch overzicht wijst duidelijk op een verschuiving binnen het politiserend vormingswerk naar een zich meer oriënteren op de klassenstrijd, machtsstrijd. Dit is momenteel in een dergelijke ontwikkeling getreden dat deze oriëntatie niet los kan gezien worden van de noodzaak een hechte band te hebben met de arbeidersbeweging en mee de strijd te voeren voor de hegemonie van de arbeidersbeweging.

Deze historische schets van Mommen steekt dan ook schril af tegenover de klassieke geschiedschrijving van het vormingswerk. Terloops wijst Mommen ook op het aspekt verzuiling. Een verzuiling die gegroeid is vanuit het uitbouwen van eigen belangenorganisaties als reaktie op allerhande staatsinstellingen (zowel vanuit liberale als socialistische hoek), die dan echter doorheen de strijd voor sociale voorzieningen dienden als instrumenten bij de uitvoeringen van die sociale politiek. Daardoor ontstond er een koppelingsfunctie tussen staat en bevolking. Mommen wijst er dan ook terecht op dat dit verzuilingsproces een bijdrage betekende tot het depolitiseren van maatschappelijke vraagstukken. Een voor Vlaanderen erg belangrijk probleem, want net doorheen de zich steeds verder zettende verzuiling worden barrières opgetrokken om daadwerkelijk gemeenschappelijk de strijd aan te gaan. Heel het kulturele veld is hiervan het triestige voorbeeld.

Naast die historische verdienste van het werk van Mommen schetst hij ook duidelijk het begrippenkader waarbinnen dit politiserend vormingswerk zich situeert. Dit zijn :

- A. Politiek, politiseren, depolitiseren en politieke socialisatie. Politiek als "strijd om de macht" houdt meteen in dat het vormingswerk zich niet mag beperken tot politiek als uitdrukking van processen binnen politieke instellingen, maar zich duidelijk dient te oriënteren op het hele staatsprobleem, het politieke bewustzijn en de politieke activiteiten van klassen. De politieke apathie, die door rechts toegeschreven wordt aan een "politisering" van de maatschappij, is in feite net het resultaat van "depolitisering". Immers, het herleiden van problemen tot technokratische oplossingen zorgt voor een desinteresse, doch wordt o.a. vertaald in termen van "een steeds verder om zich heen grijpende inmenging van politieke partijen". Het komt er dan ook voor het vormingswerk op aan de maatschappelijke vraagstukken te politiseren en dit tot inzet van hun vormingsstrategie te maken. In dit verband wijst Mommen ook op het belang van het proces der politieke socialisatie, waarbij een konkrete analyse van de beïnvloedingsmechanismen van de "ideologische staatsapparaten" zich opdringt.

- B. Hegemonie, ideologie. Mommen schetst hier de reeds klassiek geworden reeks concepten van Gramsci, waarbij hij stelt dat dit essentiële elementen zijn voor het bepalen van de vormingsstrategie.
- C. Maatschappelijk bewustzijn, klassebewustzijn, dagelijks bewustzijn, theoretisch bewustzijn. Politiseringsarbeid heeft in de eerste plaats te maken met het beïnvloeden van individuen en groepen. Daarbij dient rekening gehouden met het maatschappelijk bewustzijn als produkt van sociale, economische en historische factoren. Dit maatschappelijk bewustzijn vormt doorgaans een rem voor het klassebewustzijn. Mommen konkretiseert dit werken aan een klassebewustzijn dan ook als het werken aan de konstituerende elementen ervan, zijnde :
1. klasse-identiteit : het definiëren van de arbeiders met een gemeenschappelijk rol in het productieproces.
 2. klasse-oppositie : klasse tegenover andere klasse.
 3. klasse-totaliteit : het accepteren van de klasse als bepalend voor het maatschappelijk gebeuren.
 4. de strijd voor een alternatieve maatschappij.
- Dit dienen dan in het vormingsproces duidelijk doelen te zijn.

Een tweede indeling slaat op het alledaags bewustzijn, wat overeenstemt met de notie "gezond verstand" van Gramsci. Dit bewustzijn bevat kontradictorische elementen, die doorheen theoretische kennis, of m.a.w. doorheen het plaatsen van de verschijnselen in historische en structurele samenhang, moeten bestreden worden. Als voorbeeld schetst Mommen hier de klassebewuste dokwerkers, die terzelfdertijd racistische standpunten innemen tegenover gastarbeiders. Een situatie die inderdaad niet uit de lucht gegrepen is en meteen wijst op het belang van de band vormingswerk-arbeidersbeweging. Op het vlak van de methode van het hanteren van dit theoretische bewustzijn botst Mommen met de theorie van het exemplarisch leren van O. Negt (3)(4). Dit principe dat ook in Vlaanderen, vooral langs de opleidingen in sociale scholen, ingang vond (5), is volgens Mommen vatbaar voor kritiek en aanvullingen. De belangrijkste notie hierbij is wel dat het verwaarlozen van kollektieve ervaringen van de arbeidersklasse, m.a.w. een ontbreken van een historisch kader, het gevaar inhoudt van depolitiseren.

D. Politiseringsstrategie Dit begrip verwijst naar de titel van Mommens werk en vormt meteen het spilbegrip voor ieder die zich met politiserend vormingswerk inlaat. Wil men inderdaad verder gaan dan een reeks methodische principes, zoals aangebracht door Negt en Freire, dan heeft men nood aan een algemene strategie waarbij enerzijds gewerkt wordt aan het politiseren van groepen en individuen, maar die anderzijds ook een konsekvente bijdrage dient te zijn voor de machtsvorming van de arbeidersklasse. Dit houdt in dat men uitgaat van de degelijke analyse van het maatschappelijk gebeuren en hieruit een strategie formuleert die gericht is op politieke- en vormingsdoelen.

Tot zover, wat betreft het historische kader en het begripkader, is de bijdrage van Mommen erg verrijkend.

Anders ligt het met de bijdrage over het methodisch concept en de uitwerking. Mommen vertrekt van de door H. Deppe (6) vooropgezette fasenanalyse van het bewustzijn. Dit omvat drie stadia :

1. het ontbreken van een eigen klasse-opvatting.
2. het belangen (of vakbonds) bewustzijn.
3. het politiek (klasse) bewustzijn.

De eindtaak is de vorming van het politieke bewustzijn ; dit verloopt via de drempel van het belangenbewustzijn. Hiervoor geeft Mommen twee schema's aan : een analyse van de kenmerken van de bewustzijnsfasen, - de relatie "ervaringen"- "ingreep vormingswerk" bij de vorming van belangenbewustzijn. Deze schema's, net zoals de schets van het vormen van bewustzijn, zijn theoretische concepten, die vlot en logisch opgesteld zijn, maar die terzelfdertijd heel wat vragen oproepen naar de hanteerbaarheid in de praktijk. Voor mij blijven het slechts punten ter herkenning, ondersteuning of evaluatie van het werk.

Wat de verdere methodische uitwerking betreft noteren we twee beschouwingen, enerzijds rond de "groep" en anderzijds rond het "programmeren". Wat het belang van de groep in het vormingsgebeuren betreft, stelt Mommen zich diametraal tegenover de functie van de groep in het burgerlijk agogisch werk. Bij het politiserend vormingswerk heeft de groep een functionele betekenis, ze is geen doel op zich ; wel is het inspelen van groepen van diverse niveaus (interdependente groepen) op elkaar een belangrijke leer-actie-functie. Ook het programmeren wordt door Mommen sterk benadrukt. Het gaat hem dan niet alleen over de thematische aanpak maar

vooral over het stellen van het politieke objectief, nl. het veranderen van de maatschappij. Programmeren is een directe vertaling van de politiseringsstrategie en dient dus een progressief voortschrijdende weg te volgen, wat overeenstemt met de "politiseringslijn".

Besluit

Het boek van Mommen valt voor mij duidelijk uiteen in twee delen. Enerzijds het belangrijke historisch- en begrippenkader, wat een duidelijke oriëntatie en omschrijving van het politiserend vormingswerk inhoudt en anderzijds een methodisch, strategisch concept, dat weinig nieuwe zaken brengt en dat ook niet doorheen de praktijkvoorbeelden versterkt wordt. Toch blijft dit boek een uitdaging, omdat het een kader schetst waarbinnen concrete actie- en vormingsprogramma's kunnen getoetst worden. Daaruit zal eventueel blijken in hoeverre de methodische uitwerking inderdaad de konkretisatie is van het werken aan de hegemonie van de arbeidersklasse.

Raf Vandenbussche

VOETNOTEN

- (1) A. Mommen, Ontwerp voor een marxistische vormingstheorie. in Vorming / Volksoopvoeding 1974 n° 11-12, blz. 401-412.
- (2) Dit begrip, dat is ontleend aan Gramsci, staat tegenover de klassieke indeling intellektuelen/arbeiders, waarbij aan de intellektuelen een bevruchtende rol wordt toegekend, en wijst op die intellektuelen, die uit de arbeidersklasse zelf gegroeid en ermee verbonden zijn.
- (3) O. Negt, Sociologische verbeeldingskracht en exemplarisch leren.
Uitg. Tjeenk Willink - n°20 in de reeks "Vormingswerk, theorie en praktijk" 1975.
- (4) M. De Prins, Bijdrage van O. Negt tot de kritisch-marxistische theorie en het politiserend vormingswerk met arbeiders.
De Gids op maatschappelijk gebied - 70e jrg. n°5, mei 1979.
- (5) Het zou ons in het kader van deze bespreking te ver voeren om uitgebreid in te gaan op Negts theorie ; hiervoor verwijzen we naar bovenstaande werken en de beknopte analyse, die in dit VMT-nummer is opgenomen. Toch is het merkwaardig hoe deze theorie, hoewel gesloten en vrij abstract, direkt en overal zijn weerslag vond, o.a. in het A.B.V.V., de scholen in Kortrijk, Gent en Leuven. Merkwaardig temeer daar volgens de uitgever op 30 augustus 1978 er slechts 86 verkocht werden in Vlaanderen. We kunnen dus aannemen dat Negt hoofdzakelijk "gekend" is uit tweede en derde bron.
- (6) H. Deppe - Wolfinger - Vormingswerk voor jongeren in de vakbonden en politiek bewustzijn, in Ter Elfder Ure - Vormingswerk 1, 1973 (20)

DERDE WERELD

Ruddi Doom

MAENDELEO, OP WEG
NAAR DE VRIJHEID.

Onderontwikkeling en emancipatie
in zwart afrika.

Maendeleo is een Afrikaanse term voor voortdurende vooruitgang. Dat bevrijdingsproces van de Afrikaanse mens en samenleving maakt het kerntema uit van dit werk. Het beschrijft deze gemeenschappen vóór de konfrontatie met Europa, tijdens de periode van handelskapitalisme en onder de koloniale overheersing. Enerzijds is het een analyse van de specifieke wijze waarop het zwarte kontinent werd onderontwikkeld. Terzelfdertijd is het een beschrijving van de emancipatiedrang, die uiteindelijk uitmondt in politieke onafhankelijkheid en de eerste aarzelende passen in de richting van socialisme.

Prijs : 450 BF, 300 blz.
Verschijnt begin april.
ISBN 90 6417 019 3